

pohrvaćivanju jezika. Ta su upozorenja u Jurčevićevoj radnji dobile dobro oprimjerenu potvrdu.

Glagoljicom otisnute knjige na poseban način obilježavaju hrvatsku kulturu pa ih hrvatska filologija nije mogla mimoići, no specijalizirane jezikoslovne radnje vrlo su rijetke. Stoga je ova Jurčevićeva knjiga itekako dobro došla. Pomoći će onima koji će pisati gramatiku hrvatskostaroslavenskoga

jezika, ali i svima koji se zanimaju za jezičnu situaciju u hrvatskom srednjovjekovlju. Autor zaslužuje priznanje i stručna će javnost sa zanimanjem očekivati najavljeni drugi dio u kome ćemo dobiti transliteraciju tekstova, ali i autorova zapažanja o sintaktičkim osobitostima proučavanih tekstova.

Stjepan Damjanović

PRILOG ISTRAŽIVANJU IKAVSKO-EKAVSKIH GOVORA ČEPIČKOGA TIPA

Nada Peršić, GOVOR KRŠANA
(Graftrade, Rijeka, 2002.)

Jouletovom misli "Sve lijepe riječi su u jeziku. Treba ih pronaći." započinje otkrivanje *Govora Kršana* (Graftrade, Rijeka, 2002.) Nade Peršić, profesorice hrvatskoga jezika i književnosti u OŠ Vladimira Nazora u Potpićnu te studentice Poslijediplomskoga studija lingvistike s osobitim obzirom na dijalektologiju hrvatskoga jezika u Rijeci.

Rođena Pazinjanka, autorica se odlučila za istraživanje mjesnoga govora Kršana u kojem živi, motivirana spoznajom da taj govor, kao ni ostali govori u literaturi prepoznatoga čepičkoga tipa, nije podrobnije analiziran, pa je to ujedno, kao što ističe recenzent i stručni urednik ove knjige Iva Lukežić, i prvi

korak k detaljnijem opisu i razredbi toga tipa ikavsko-ekavskih čakavskih govora.

U impresumu nalazimo i ime Davorke Vadanjel, autorice naslovne stranice kojom je knjiga dodatno oplemenjena te potiče svakoga koji za njom posegne na iščitavanje višestruke simbolike. Knjigu uresuje i niz preslika: dijela stranice iz *Istarskoga razvoda*, Valvasorove grafike Kršana iz 17. st., stare razglednice iz Kršana s kraja 19. ili početka 20. st. te slike istarskih narodnih instrumenata i rekonstruirane narodne nošnje iz Kršana.

U *Przeglądu słowianskich gwar Istrji*, objavljenom u Krakówu 1930., Mieczysław Małecky govor Kršana uz

govore naselja imenom: Šumber, Milotski Breg, Cerovlje, Šušnjevića, Čepić i Kožljak smješta u zaseban tip ikavsko-ekavskih govora i imenuje ih čepićkim tipom. Kao potvrdu donosi tek nekoliko primjera oblika L jd. te ikavsko-ekavskoga refleksa protojezičnoga i starojezičnoga jata. U svojim raspravama govor Kršana spominju Petar Šimunović i Janneke Kalsbeek, a Iva Lukežić izdvaja neke fonološke i morfološke značajke toga idioma, dostatne za ustanovljivanje njegove pripadnosti spomenutomu čakavskom dijalektu i njegovu rubnom poddijalektu, među kojima su realizacija diftonga [ie], prijelaz dugoga /ā/ u /ō/, određena duljenja, stariji akcenatski sustav itd.

Stoga je istraživanje, poput ovoga što ga je provela za potrebe knjige koja je pred nama Nada Peršić, u dijalektologiji i te kako dobrodošao prilog ne bi li se dopunile spoznaje o dijalektološkom punktu koji je na dijalektološkoj čakavskoj karti zahvaljujući ranijim istraživanjima već obilježen, ali ne i doraden. Prvi je stručan dijalektološki opis toga govora, posebice fonoloških značajki, doduše, u svojoj diplomskoj radnji 1991. ponudila ista autorica, ali do ove knjige nije bilo objavljena opisa govora Kršana. Njime je obogaćena hrvatska dijalektologija za znanstveno utemeljen, promišljen i dijalektološkim instrumentarijem razrađen opis, nastao i na osnovi autoričina daljnje dugogodišnjeg angažmana, kako onoga u okviru spomenutoga poslijediplomskog studija, koji se odnosi na zapis ogleđa govora i frazeologiju, tako i kasnijega, nužnog da se dotadašnja istraživanja

objedine i sistematiziraju za objavljivanje.

Nada Peršić je za prvi dio svoje knjige u istraživanju primijenila metodologiju koja se inače rabi pri prvim opisima jednoga dijalektološkog punkta. Snimila je oglede govora i analizirala ih prema ustanovljenim temeljnim kriterijima, ponajprije onim što ih je u *Čakavskome narječju* iznio Milan Moguš, kojima se čakavsko narječje razlikuje od drugih organskih podsustava hrvatskoga jezika, dakle kajkavskoga i štokavskoga narječja, a onda i prema onim značajkama koje se mogu naći u dvama narječjima ili u podsustavima svih triju narječja, kao i onim koje su svojstvene jezičnomu arealu u koji je idiom Kršana smješten, prostoru čepićkih ikavsko-ekavskih govora, ali i kontaktnim ekavskim govorima labinskoga tipa.

Tako iscrpno prema literaturi tumači i oprimjeruje brojnim jezičnim podatcima dobivenim u ogleđima govora uporabu zamjenice *čã* kao upitno-odnosnu zamjenicu za 'neživo' i prozodijski, što je uvjetovalo i promjenu samoglasnika, drukčiji lik *čõ*, u značenju neodređene zamjenice za 'neživo' ('išta', 'nešto', 'štogod', 'bilo što'), genitiv te zamjenice, oblike tvorene prijedlogom ili negacijom *ni* i akuzativom te zamjenice, među kojima je zanimljiv lik *daš* u značenju 'jer'. Osim zamjenicom *ča* čakavsku tendenciju jake vokalnosti argumentira drugim primjerima: *malin*, *maša*, *kadi*, *manon* I, *va*, riječima u kojima je *va* u funkciji prefiksa: *vajk*, *Vazan*, *vadne*, realizacijom diftonga [ie] i [uo], koji dominiraju nad realizacijama [ē] i [ō] (nastalom i od /ā/).

Autorica u govoru Kršana nalazi i druge stožerne čakavske značajke: refleks protojezičnoga fonema /e/ kao /a/ iza palatala u primjeru *zajik / jazik*, nizom primjera ilustrira ikavsko-ekavsko dvojstvo protojezičnog i starojezičnog jata, stariji dvoakcenatski sustav te akcenatska duljenja svojstvena dijalektu kojemu analizirani idiom pripada.

Od suglasničkih osobitosti izdvaja realizaciju čakavskoga [f], zamjenu dočetnoga /m/ u /n/, zadržavanje finalnoga slogovnog /l/ na dočetku osnova u imenica, pridjeva i na dočetku priloga te u kategoriji dočetka unutrašnjega sloga, kao i redukciju u jd. m. r. glagolskog pridjeva radnog. Među suglasničkim skupinama autorica utvrđuje rezultate starih skupina: /*tj/ kao /č/, /*sti/*ski/ kao /šć/, /*dj/ kao /j/, neizmijenjenu skupinu /čr/, promjenu skupina /st/, /sp/, /sk/ u /št/, /šp/, /šk/ u primljenica, a donosi i niz primjera kojima potvrđuje funkcioniranje slabljenja napetosti suglasnika koji zatvara slog zamjenom suglasnika jače napetosti onim slabije napetosti ili redukcijom, poput *prahci, vrah, pones*, te općejezične mijene na početku sloga.

Osim prema Moguševim kriterijima, Nada Peršić opisuje govor Kršana i prema: mogućnosti pojave protetskoga /v/ (*vokoli, voralo, vorihî*), ili izuzetno protetskoga /j/ (*jin, jis*), mijeni prednaglasnoga /o/ u /u/ (*unda, ustala, ubrok, ugnjišće*), redukciji inicijalnoga sonanta nakon redukcije poluglasa u slabu položaju (*si, sakamor, sakako, saki*), unifikaciji protojezičnih prijedloga *izb, sb, vy* na prijedlog *z*, s njegovim inačicama ovisnim o fonološkome okružju, uz

postojanje prijedloga *zi* itd.

U točki se *Morfološke osobitosti govora Kršana* autorica zadržava na deklinaciji imenica koje prema morfemu G jd. svrstava u tri tipa: deklinaciju imenica m. i s. gramatičkog roda koje u G jd. imaju morfem /a/, deklinaciju imenica ženskoga gramatičkog roda i nekih imenica muškoga prirodnog roda koje u G jd. imaju nastavak /e/ te imenice ženskoga gramatičkog roda koje u istome padežu imaju morfem /i/. Za svaki tip nabraja niz primjera, a jednako čini i pri argumentaciji morfema pojedinoga padeža. Inovaciji su skloni D mn. i L mn. imenica srednjega roda u kojima se uz uobičajene morfeme svojstvene morfološki konzervativnim govorima usporedno javljaju morfemi tipični za imenice ženskoga gramatičkog roda (/an/ i /ah/). Pri prikazivanju deklinacije pridjeva autorica ističe da se razlikovnost između neodređenog i određenog tipa zadržala samo u NAV jd. i NAV mn. m. r. te da se ni prozodijskim sredstvima sustavnije ne razlikuju. Iznosi temeljne napomene o zamjenicama i brojevima, kao i o tvorbi jednostavnih glagolskih oblika (infinitivu, prezentu, imperativu, glagolskom pridjevu radnom, glagolskom pridjevu trpnom, glagolskom prilogu sadašnjem), četiriju složenih glagolskih vremena (perfektu, pluskvamperfektu, futuru prvom, futuru drugom) te dvaju složenih glagolskih načina (kondicionalu prvom i kondicionalu drugom) koje također ilustrira mnogobrojnim primjerima. Zaključuje da govor Kršana istodobno obilježuje konzervativizam (svojstven oblicima) i evolutivnost (tipičnija za fonološke mijene).

U petome poglavlju Nada Peršić dodaje frazeologiju govora Kršana kojom se bavila na kolegiju *Istraživanje dijalekatske frazeologije* u okviru spomenutoga poslijediplomskog studija. Preuzimajući metodologiju što je Marija Turk iznosi u *Govorima otoka Krka*, Nada Peršić točno klasificira brojne frazeme u različite skupine (uglavnom s nizom podtipova): fonetske riječi, frazemske sintagme, glagolske frazeme, pridjevske frazeme, imeničke frazeme, poredbene frazeme, kao i frazeme sa sastavnicama u nezavisnoj svezi, frazemske rečenice, frazemske inačice, a analizira i sintaktičke odnose u frazemima, semantičke odnose u frazemima, semantičke odnose na razini frazema te odnos frazema i jezične konvergencije zaključujući da "dio prikazanih frazema proizlazi iz posebnosti sredine u kojoj su nastali, jedan dio je preuzet iz romanskog jezika, a veći se dio podudara sa frazemima u hrvatskome jeziku općenito".

Brojni ogledi govora Kršana višestruko su korisni: osim što omogućuju proučavanje toga govora i na drugim jezičnim razinama, pružaju uvid i u etnološko bogatstvo Kršana i njegove okolice jer teme dijaloga ili monologa nisu nasumice ponuđene, već pažljivo odabrane i međusobno povezane. Govore o tome kako se živjelo u Kršanu, kako su obilježavali blagdane, kakvi su običaji tipični u kršanskome kraju kada se mladi vjenčavaju, pri rođenju i krštenju djeteta, za maškara, koji su im instrumenti poznati, kako se izrađuju, sviraju, kako izgleda kršanska narodna nošnja i sl.

U prilogima 2 - 5 autorica donosi preslike karata na kojima je označen Kršan kao dijalektološki punkt: jedne od karata u spomenutoj knjizi Mieczysława Mańeckog, one u raspravi Petra Šimunovića na kojoj je govor Kršana singiran kao ikavsko-ekavski, *Dijalektološke karte čakavskog narječja* Dalibora Brozovića te karte u knjizi Ive Lukežić kojoj je predmetom rasprave upravo ikavsko-ekavski dijalekt. Potreba za novom kartom pokazat će se kada autorica, očekujemo, istraži i druge govore čepičkoga tipa, što će pomoći njihovoj detaljnijoj klasifikaciji. Prilozi 6 - 9 ilustriraju broj naselja i broj stanovnika prema popisu stanovništva od 1857. do 1971., prirodno kretanje stanovništva Općine Kršan od 1997. do 1999., broj i sastav kućanstava prema obiteljskom sastavu i podjelu stanovništva prema spolu iz 2001. godine.

Govor Kršana Nade Peršić, kao što je rečeno, otvara i prostor za druga dijalektološka istraživanja ovoga idioma na razinama koje su u knjizi predstavljene potpunije ili samo fragmentarno, poput morfologije ili leksikologije, ili, primjerice, tvorbe riječi i sintakse, koje su u dijalektologiji relativno zanemarene.

Stoga treba pozdraviti odluku Nade Peršić da, premda je tek na polovici svoga poslijediplomskog obrazovanja, preuzme zadatak dijalektološkim metajezikom opisati govor Kršana na temelju vlastita terenskog istraživanja. Taj će opis zasigurno biti nezaobilazan prilog u budućoj klasifikaciji ikavsko-ekavskih govora čepičkoga tipa, kao i potrebna

literatura onima koji će zbog zajedničkih arealnih značajki istraživati i one govore kojima čepički govori teritorijalno šire pripadaju, ili onima koji će sintetički prilaziti čakavskim govorima na nekoj od apstraktnih razina. Jednako je tako ova knjiga zanimljivo štivo i etnolozima, ali i nepretencioznim čitateljima, posebice onima iz kršanskog kraja koji će u njoj naći svoje korijenje. Izuzetna je vrijednost ove knjige, dakako, i u tome što je otrgnula od zaborava govor Kršana

kakav on u jednome trenutku svoga povijesnoga razvoja jest.

Autorica Nada Peršić na kraju je svoje rasprave o razlikovnostima toga idioma najavila izradu magistarske radnje koja bi pokazala podudarnosti i razlike između barem dvije pretpostavljene skupine govora čepičkoga tipa: južne i sjeverne. Poželimo joj da u tome i uspije!

Silvana Vranić

INSTITUTIONES LINGUAE ILLYRICAE / OSNOVE ILIRSKOGA JEZIKA

*Bartol Kašić, INSTITUTIONES LINGUAE
ILLIRICAE libri duo, Rim 1604.*

(Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb 2002.)

‘Osnove ilirskoga jezika, koje su mnogi priželjkivali, ako i manje savršene u svojim dijelovima, dovršio sam svojim snagama, doista s veseljem i predanošću, možda samo u prevelikoj žurbi. Nije se, naime, do sada pojavio nitko (koliko znam) koga bih kao pisca mogao slijediti i čija bi se pravila o ilirskome govoru pojavila u pisanom obliku’ piše ‘onima koji uče ilirski jezik’ u predgovoru prve tiskane gramatike hrvatskoga jezika mladi isusovac s otoka Paga, Bartol Kašić. I kao što je prije gotovo četiri stotine godina, zahvaljujući ovome obrazovanom i vrijednom Pažaninu, hrvatski jezik dobio zasluženom mjesto u europskome jezikoslovlju, tako je i Institut za hrvatski

jezik i jezikoslovlje napravio značajan korak za suvremenu hrvatsku lingvistiku objavivši pretisak i prijevod jednoga od najznačajnijih djela naše jezikoslovne, ali i kulturne baštine. Zahvaljujući kvalitetnome prijevodu s latinskoga jezika Sanje Perić Gavrančić i opširnome pogovoru Darije Gabrić-Bagarić, s kronološki poredanim izdanjima Bartola Kašića te literaturom o njemu, temelj hrvatske gramatike dostupan je svim istraživačima, ali i zaljubljenicima u hrvatski jezik.

Zahvaljujući latinskoj autobiografiji u kojoj je Kašić ispričevio događaje od svoga rođenja, 15. kolovoza 1575., do pedesete godine života gotovo istodobno